

CONSTANTIN ȘERBAN

În economia Moldovei din evul mediu mărturiile documentare și arheologice care atestă existența primelor forme de industrie se referă în special la practicarea meșteșugurilor, preocupări desprinse din agricultura patriarhală. Meșteșugarii existenți în mediul rural și urban foloseau materii prime aflate din abundență în tot cuprinsul țării, produceau mărfuri destinate consumului în special dar și pentru schimb, care avea loc în târgul periodic ¹.

Vasluiul, ca multe alte târguri și orașe din Moldova, era în secolul al XVII-lea un important centru meșteșugăresc și comercial totodată. Așezarea de tip urban își afla vatra pe dealul care domină valea Birladului și îngustându-se și coborînd treptat ajunge la confluența apei Vaslui cu Birladul. (Islazul târgului se afla la poalele acestui deal în lunca Birladului). Pe vremea lui Vasile Lupu călătorii străini care au trecut prin aceste locuri (ca de exemplu Paolo Bonici, Marco Bandini) confirmă existența unei populații estimată la 750—1 000 locuitori (majoritatea români la care se mai adăugau și alte neamuri) și a unui număr de 250—400 case ². În acea vreme târgul Vasluiului se bucura de o conducere proprie aleasă (încă din veacul XV) principalele sale autorități fiind șoltuzul și pîrgarii pe lângă care mai funcționau și un reprezentant al domnului, un pîrcălab ³.

Meșteșugarii din Vaslui ca și cei din satele care țineau de ocolul târgului (satele sînt atestate în vremea lui Ștefan cel Mare) ⁴, reușiseră în secolul al XVII-lea să acopere un număr mare de sectoare de producție, cei mai numeroși dintre meșteșugari producînd mărfuri necesare alimentației publice ca de exemplu brutari (chitari), măcelari (casapi sau mesercii), răchieri. Din registrele care consemnează taxele plătite de aceștia rezultă că în târgul Vaslui mai funcționau ateliere ale blănarilor, care erau în același timp și cojocari, ale cismarilor, ciobotarilor, croitorilor, pielarilor, tălpălarilor, săpunarilor (în anul 1618 este atestat Iosif săpunarul) ⁵. Un loc deosebit îl ocupau meșteșugarii care lucrau în domeniul construcțiilor ca de exemplu: lemnaarii, dulgherii, cărămidarii, pietrarii, zidarii. Călătorii străini I. Kra-

sinski, W. Maiaskovski în notele lor de drum atestă la Vaslui în secolul al XVII-lea case de lemn⁶, dar și din piatră, acoperite cu șindrilă sau cu trestie. Din lemn și cărămidă nu erau numai bisericile (de exemplu biserica Domnească Sf. Ioan)⁷ ci și casele unor boieri, casele domnești, care în vremea lui Vasile Lupu ajunseseră de ruină iar materialul de trebuință îl luau locuitorii din târg pentru nevoile lor⁸. Și cum majoritatea caselor din Vaslui erau din lemn desigur că cei mai activi meșteșugari erau lemnarii și dulgherii care lucrau totodată și mobilier. Tot în ramura construcțiilor este necesar să fie amintiți și olangii care lucrau olane pentru conductele de apă prin care se aducea apa de la izvoare pentru cișmelele publice din târg și pentru feredeul (baia)⁹ ce funcționa lângă Curtea Domnească. Cu prilejul săpării fundațiilor pentru ridicarea construcțiilor din centrul orașului, în urmă cu câțiva ani (1972—1973), în spatele Consiliului popular județean au ieșit la iveală tuburile de olane pentru alimentația cu apă a orașului din secolul al XVIII-lea. Ele atestă faptul că atunci la Vaslui tehnica acestui meșteșug era aceeași ca și în alte orașe din țara noastră inclusiv Iași și București¹⁰. Un loc deosebit îl ocupau morile din Vaslui amplasate pe apa cu același nume. Unele aparțineau orașenilor, altele însă unor mănăstiri din Iași¹¹. Pe o hartă a trîgului Vaslui din 1783 una din aceste mori este amplasată vizibil¹². Desigur că acolo unde era un vad de moară, și la Vaslui erau în secolul al XVIII-lea cel puțin două¹³, se putea ridica și o piua pentru bățut sumane.

Ca multe alte târguri din Moldova la Vaslui în secolul al XVIII-lea exista și o piață permanentă localizată pe Ulița mare, azi dispărută și o piață periodică, la marginea lui, unde se vindeau și se cumpărau mărfuri aduse din mediul rural, unde se ținea și târgul de vite și iarmarocul. Din punct de vedere topografic târgul periodic se afla în partea de nord a orașului, în Tîrgul de sus. Tîrgul Vaslui avea și o importanță comercială nu numai prin faptul că piața sa locală era bogată în produse meșteșugărești (iarmarocul se ținea de exemplu între 1—8 sept.), dar se afla la marginea drumului cel mare ce trecea prin lunca Bîrladului, străbătînd Moldova de la nord la sud, drum care era o porțiune din acela ce lega țărmul Mării Baltice, prin fluviul Vistula de țărmul Mării Negre prin fluviul Dunărea¹⁴. Harta târgului din 1783 indică însă un drum mare care tăia orașul de la nord-vest spre sud-est¹⁵.

În secolul al XVII-lea industria mică din Vaslui, reprezentată de meșteșugari, a început să ia proporții și să urmeze drumul firesc către manufactură prin intermediul întreprinderilor de tipul cooperăției capitaliste simple. Ne referim la potăsăriile aflate la Vaslui și împrejurimile sale. Existența lor este confirmată de o serie de documente aflate în activele engleze, menționate într-un studiu al istoricului Tappe, privind activitatea unui negustor scoțian Patrik Simpson ale cărui afaceri comerciale s-au desfășurat în tovărășie cu doi negustori greci Fragalo Pepano și Varvari Namică¹⁶, în Moldova și în sudul Poloniei. Astfel de potăsării erau atestate în ținutul Vaslui la Rahova, Unțești, Gherbești (azi Gherghești), Poienеști, Sinești și la Vas-

tor de ars lemne este de presupus că ele funcționau în afara târgului ca și cuptoarele de olărie, fierăriile, săpunăriile, pentru a se preveni izbucnirea unor incendii.

Ce erau aceste potăsării? Niște întreprinderi unde prin arderea lemnului și apoi prin distilarea cenușei rezultate se obținea un produs finit, potasa, folosită de obicei la producerea sticlei. Uneori posesorii de potăsării înființau în apropierea lor și sticlării sau blăjării. Nu este cazul negustorului scoțian Patrik Simpson care se ocupa numai de producerea potasei și bineînțeles cu vinderea ei în Polonia și în Anglia. Documentele privind aceste potăsării indică investiții de 30 000 florini polonezi și o producție de câteva sute și poate mii de butoaie. (La Uncești de exemplu sînt depozitate în 1662 un număr de 130 butoaie, la Gherbești 351 butoaie¹⁸). Din aceleași documente rezultă că întreprinderile acestea dispuneau în anii 1661—1668 de instalații speciale, că materia primă o constituia lemnul de fag. Se știe că în fostul ținut Vaslui au fost în secolele trecute mari întinderi cu păduri de fag și stejar. Vestigiile acestora au fost semnalate în zilele noastre pe valea Rahovei la izvoarele Budei la Gherghești, chiar acolo unde a existat o potăsărie. De asemenea lângă orașul Vaslui de azi au fost păduri de fag și stejari la Tanacu, ca și la Unțești, tot unde a fost o potăsărie¹⁹. Despre aceste păduri de fag și gorun amintește și Marco Bandini în notele sale din 1646²⁰.

După relatările negustorului englez Bargrave rezultă că din arderea lemnului de fag se obținea în potăsărie cenușă care muiată în apă timp de 24 de ore într-o covată mare o transforma într-o pastă moale. După ce se usca, pasta era din nou supusă la ardere în foc mocnit pentru ca în cele din urmă să se obțină o pastă ca o sticlă maronie²¹. În secolul al XVII-lea potăsăriile vasluiene foloseau ca mînă de lucru pe țărani dependenți dar și pe unii țărani liberi (răzeși); calificați fiind numai meșterii străini ținuți pe cheltuiala negustorului. Potăsăriile vasluiene mai sînt atestate și la sfîrșitul secolului al XVIII-lea cînd ele aparțineau unui negustor din Liov, Alexandru Balaban, și unui boier moldovean, Grigore Ursache. Una din ele a funcționat la Poienеști. O vreme întreprinderea lor a prosperat dar pînă la urmă cei doi tovarăși au ajuns să se judece în fața domniei pentru paguba avută. Din actele procesului rezultă cuantumul capitalului investit, cantitatea de potasiu produsă, nivelul tehnic al instalațiilor și piața de desfacere a potasei, în Polonia la Dantzig²². La sfîrșitul secolului al XVIII-lea potăsăriile au fost reînființate în multe ținuturi din Moldova inclusiv ținutul Vaslui²³. Știrile documentare sînt însă prea sărace pentru amănunte. În schimb se cunosc unele încercări pentru înființarea de manufacturi, întreprinderi mai mari decît potăsăriile și în care se aplica diviziunea muncii. Manufacturile au apărut din abundență în Moldova în secolul al XVIII-lea în diferite ținuturi și în diferite specialități: de sticlă la Bacău, Hîrlău, de postav și ulei în Iași²⁴. Manufacturile se înființau numai cu aprobarea puterii centrale, a domniei, în baza unui hrisov domnesc eliberat în urma unei jalbe. Ca și alții așa a procedat la sfîrșitul se-

colului al XVIII-lea și boierul Costache Ghica, cînd a cerut să înființeze la Vaslui o postăvărie.

Costache Ghica era nepot de domn cum spune istoricul Gheorghe Ghibănescu²⁵, fiul lui Iordache Ghica zis și Beiu (1745—1828), îngropat la Biserica Sf. Spiridon din Iași, a urmat de tînră treptele boieriei ajungînd în 1776 la etatea de 31 de ani cămăraș și în 1784 hatman în vremea lui Alexandru Mavrocordat, zis și Delibei²⁶. Cum era obiceiul vremii hatmanul Costache Ghica a obținut de la domnul Mihail Suțu în 1795, în luna aprilie cînd de altfel acesta era și mazilit, drept danie vatra tîrgului Vaslui²⁷ pe care avea să o întărească succesorul său Alexandru Callimachi, prin hrisov domnesc²⁸. Prin dania respectivă tîrgoveții din Vaslui, pînă atunci oameni liberi, deveneau deodată dependenți de noul stăpîn al vetrei tîrgului (de fapt ocolul tîrgului fusese dat danie unor mănăstiri și boieri). Drept urmare fiecare tîrgoveț avea să plătească de acum înainte cîte 2 lei pentru loc de casă pe an noului proprietar iar cei cu prăvălii la uliță chirie sau bezmen cîte 2 lei de stîinjen la fațada prăvăliei. În afară de aceasta tîrgoveții erau obligați la prestarea clăcii în folosul boierului de trei ori pe an. Prin danie era luat tîrgoveților dreptul de a avea măcelărie în tîrg, cîrciumi, brutării; dacă voiau totuși să aibă, trebuiau să ceară voie și să plătească taxă proprietarului vetrei tîrgului. Tot așa s-a procedat și cu vînzarea miedului, a vinului, rachiului și berii. În fine la tîrgul săptămînal și la iarmaroc cei ce cumpărau sau vindeau plăteau cîte 40 de bani stăpînului tîrgului²⁹.

Desigur că pentru sporirea veniturilor sale hatmanul Costache Ghica a căutat și alte mijloace și l-a găsit pe acesta cu înființarea unei postăvării (în documente i se atribuie inpropriu denumirea de „fabrică de postav“).

Cît era de mare manufactura de postav proiectată este greu de spus. Se știe totuși că forța de muncă utilizată a fost inițială de 20 de postăvari, lucrători calificați, la care se mai adăugau cîteva zeci de lucrători necalificați. Postăvarii calificați trebuiau aduși de peste hotare și pentru aceasta în hrisov se menționează scutirea de dări a acestora³⁰.

Întrucît întreprinderea n-a funcționat în 1799 cînd a fost dat hrisovul de către domnie, hatmanul a primit în 1801 un nou hrisov cînd este atestată deschiderea acestei manufacturi care a funcționat aproape doi ani de zile, cînd se pare că un mare incendiu a distrus-o. Acest incendiu a distrus în același timp și alte bunuri ale hatmanului Costache Ghica, și anume toate prăvăliile pe care le avea în Ulița mare printre care și cîrciuma³¹. Pentru a-și scoate pagubele avute stăpînul tîrgului Vaslui a cerut în 1803 la domnie eliberarea unui nou hrisov pentru reînființarea manufacturii de postav și pentru dreptul de a avea în hotarul tîrgului 8 prăvălii și cîrciumă³². Prin noul hrisov se încuviința hatmanului C. Ghica înființarea manufacturii dar de proporții mai mari, adică avînd de data aceasta 40 postăvari aduși de peste hotare. Documentele ulterioare nu ne mai confirmă dacă a fost înființată sau nu. Se știe în schimb că în secolul al XVIII-lea

și în prima jumătate a secolului al XIX-lea în Vaslui a predominat producția atelierelor de meșteșugari, că numărul acestora a crescut proporțional cu numărul locuitorilor. Evidențe statistice indică o creștere a populației în acest timp cu un procent de 100 % ceea ce face ca târgul să aibă în ajunul epoci regulamentare aproape 2 000 de locuitori, poate și mai multă dacă adăugăm și populația flotantă³³. Creșterea nu se pare a fi mare în timp de 150 de ani dacă ținem seama că în acest interval de timp în Moldova și deci și la Vaslui urgia războaielor ruso-turce, când cele mai multe așări rurale și urbane au fost supuse incendiilor, devastărilor, distrugerilor de tot felul, când populația era silită să-și părăsească căminele pentru a scăpa cu viață. De aceea nu este de mirare când mărturii contemporane atestă orașe și târguri arse și pustiite, printre care și târgul Vaslui³⁴. Din această vreme este însă de reținut faptul că în ajunul anului 1848 la Vaslui 70 % din totalul populației o constituia „clasa de mijloc” adică cei din care făceau parte în special meșteșugarii și negustorii³⁵.

În ceea ce privește întreprinderile industriale semnalate la Vaslui în epoca regulamentară se știe că atunci funcționau: o moară de apă, pe apa Vasluiului și două manufacturi, una de luminări și alta de săpun³⁶. În felul acesta prezența unor astfel de întreprinderi la Vaslui ca și în alte târguri și orașe din Moldova contravine afirmației făcute de cunoscutul economist N. Suțu, care susținea că la mijlocul secolului al XIX-lea nu era nici un fel de formă de industrie în această provincie. În schimb el indica la Vaslui numai ateliere de prelucrarea lemnului, rotării³⁷, și ateliere ale pietrarilor.

La mijlocul secolului al XIX-lea structura socială a populației din Vaslui marchează o pondere deosebită în favoarea acelor elemente provenite din sectorul economic, industrial și comercial. La o populație de 4 005 locuitori cât erau în 1845 au fost înregistrate 114 familii de meșteșugari și 97 familii de negustori, așadar un total de 1 055 locuitori ceea ce înseamnă un procent de 25 % din totalul populației³⁸.

Recensământul făcut în vremea domniei lui Alexandru Ioan Cuza, 15 ani mai târziu, în 1860, indica la Vaslui o situație nouă din punct de vedere industrial și anume: o olărie cu 11 lucrători plătiți cu 2 lei pe zi și care aducea un venit stăpînului ei de 4 620 lei anual, apoi 5 brutării cu un total de 10 lucrători (5 bărbați și 5 tineri peste 16 ani) plătiți cu 7 lei pe zi fiecare, ce aducea un venit anual de 4 650 lei, aproape ca și olăria, apoi o luminărie de seu și săpunărie totodată cu doi lucrători, un bărbat plătit cu 6 lei și un tânăr plătit cu 2 lei pe zi, ce aducea un venit anual de 68 160 lei pe an, în fine o cărămidărie cu 7 lucrători plătiți cu 2 lei pe zi care aduceau un venit anual de lei 2 200³⁹.

La sfîrșitul secolului al XIX-lea situația industrială la Vaslui probabil că a fost mult îmbunătățită. Astfel la o populație de peste 9 000 de locuitori au fost înregistrate 242 familii de meșteșugari repartizați pe 54 specialități⁴⁰. Numărul meșteșugarilor la Vaslui era mai mare în această vreme decît la Tecuci (160), Tg. Frumos (168), Tg. Neamț (191), Fălticeni (222), dar mai mic decît la Huși (262), Dorohoi (297),

Bacău (311). Cum era și firesc pe lângă manufacturi apar la Vaslui și primele întreprinderi care folosesc forța aburului cum erau cele 6 mori cu vaporii⁴¹. În rest mai sînt cîteva cărămidării, o tăbăcărie, o ipsosărie și o întreprindere de apă gazoasă. O moară modernă, deci cu abur, fusese înființată în 1877 aparținînd unui străin anume Franz König care măcina și grîu și porumb. Aproape de oraș la Muntenii de Jos, 7 ani mai tîrziu, în 1884, a fost construită o manufactură de spirt, aparținînd lui P. Spiridon Topale iar la Negrești în 1894 o moară cu aburi ce aparținea lui C. I. Stoicescu⁴².

Așadar, după încercări repetate, cu unele întreruperi la Vaslui se împămîntenise o industrie de factură locală. La aproape 10 000 locuitori (cu populația flotantă) orașul Vaslui de la începutul secolului nostru⁴³, începuse să-și dispute întietatea din punct de vedere industrial cu orașul Huși și Birlad, din județele învecinate. Lipsa unor investiții masive de capitaluri în special, dar mai ales îndelungata menținere a moșiei și vetrei orașului în stăpînire particulară a împiedicat obștea locală să păsească temeinic, ca multe altele, pe calea progresului și a industrializării. Ea se va înfăptui abia în zilele noastre, cînd industria vasluiană va cunoaște rezultate strălucite ca pe tot întinsul țării noastre unde se construiește socialismul⁴⁴.

NOTE

¹ Șt. Olteanu, C. Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*, București, 1969, p. 287.

² *Călători străini despre țările române*, V, București, 1973, p. 22, 78; N. N. Lupu, *Contribuții la studiul populației orașului Vaslui, în Carpica*, III, 1970, p. 146; V. A. Urechea, *Codex Bandinus*, București, 1895, p. 39, 200; în AAR, XVI, 1895.

³ C. C. Giurescu, *Tîrguri sau orașe și cetăți moldovene*, București, 1967, p. 134; V. A. Urechea, *op. cit.*, p. 26.

⁴ C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 320.

⁵ Gh. Ghibănescu, *Vasluiul, studii și documente*, Iași, 1926, p. 63; în anii 1633—1639 Nicolo Barsi da Lucca cumpără piine trecînd prin oraș, vezi *Călătorii străine despre țările române*, V, p. 82.

⁶ *Călători străini despre țările române*, V, p. 117, 155; P. P. Panaitescu, *Călători poloni în țările române*, București, 1930, p. 27.

⁷ I. Grigoriu, *Biserica catedrală Sf. Ioan din Vaslui, scurte notițe istorice*, Huși, 1925, p. 36; O. Mărculescu, *Vaslui, biserica sf. Ioan din Vaslui, Cronica Hușilor*, mart-april 1948, p. 19—34.

⁸ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 75—76.

⁹ *Ibidem*, p. 82.

¹⁰ Șt. Olteanu, C. Șerban, *op. cit.*, p. 283, 389.

¹¹ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 89—91.

¹² *Ibidem*, p. 288.

¹³ *Ibidem*, p. 123—124, 155—161.

¹⁴ P. P. Panaitescu, *Drumul comercial al Poloniei la Marea Neagră în evul mediu*, Interpretări românești, București, 1946, p. 107—130, despre drumul cel mare vezi *Călători străini despre țările române*, V, p. 411 mărturia lui Suhanov.

¹⁵ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 288.

¹⁶ E. D. Tappe, *Patrick Simson A Scottish Merchant in the Moldavian Polish Trade*, în *The Slavonic and East European Review*, XXX, 75, 1952, p. 494—513, 496; documentele provin din *State Papers in the Public Record Office*, Londra.

- ¹⁷ E. D. Tappe, *op. cit.*, p. 495.
¹⁸ *Ibidem*, p. 510 vezi și lista documentelor, p. 502—513.
¹⁹ *Ibidem*, p. 495.
²⁰ V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 39, 200.
²¹ Fr. Babinger, *Robert Bagrave un voyageur anglais dans les pays roumains du temps de Basile Loupu*, Bucarest, 1936, p. 32—33.
²² Documente Hurmuzaki, III, supl. 2, p. 185—229.
²³ C. Șerban, *Știri despre sticlăria în ținutul Romanului la sfârșitul secolului al XVII-lea*, în SMIM, 1956, I, p. 353.
²⁴ C. Șerban, *Întreprinderea manufacturieră în Țara Românească și Moldova în evul mediu*, București, 1972 (în mss.).
²⁵ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. XXXVIII.
²⁶ *Ibidem*, p. XL.
²⁷ *Ibidem*, p. 177—179.
²⁸ *Ibidem*, p. 179—180.
²⁹ N. Iorga, *Studii și documente*, VII, p. 51—57; C. Șerban, *Aspecte din lupta orașenilor din Țara Românească și Moldova împotriva asupririi feudale în secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea*, în *Studii*, 3, 1961, p. 650—651.
³⁰ Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 200.
³¹ *Ibidem*, p. 200—202.
³² *Ibidem*, p. 209—211.
³³ Despre populația orașului Vaslui la 1803, 1820 și 1831 vezi M. M. Lupu, *op. cit.*, p. 146; Arh St Iași, Litera V/65, f. 10, 1830; Tr. 644, op. 708 nr. 280; tr. 166, op. 184, nr. 13, f. 65—72 (1820).
³⁴ D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, 1973, p. 73—89; Gh. Bezviconi, *Călători ruși în Moldova și Muntenia*, București, 1947, p. 105—107; Bibl. Acad. R. S. România, ms 5244, f. 252—267; Arhiva Românească, 1860, p. 139—143 (lista târgurilor din 1769).
³⁵ N. N. Lupu, *op. cit.*, p. 146.
³⁶ Arh St Iași, Tr. 644, op. 708, nr. 208.
³⁷ N. Șutu, *Opere economice*, București, 1957, p. 190—200.
³⁸ Gh. Platon, *Populația orașului moldovenesc la mijlocul secolului al XIX-lea, în Carpica*, III, 1970, p. 5—32; N. N. Lupu, *op. cit.*, p. 145—152.
³⁹ *Analele statistice*, 1863, III, p. 94—131.
⁴⁰ *Ancheta industrială*, II, București, 1904, p. 694—699.
⁴¹ C. Chiriță, *Geografia județului Vaslui*, București, 1889, p. 216.
⁴² *Ancheta industrială*, I, București, 1904, p. 52.
⁴³ *Recensământul general al populației României din 19 decembrie 1912*, București, 1913. Se arată că în 1899 populația orașului Vaslui era de 9171 locuitori, iar în 1912 de 10435 locuitori.
⁴⁴ I. Gugiuman, V. Circotă, V. Băican, *Județul Vaslui*, București, 1973, p. 95—103.

LES COMMENCEMENTS DE L'INDUSTRIE DE VASLUI DES XVIIe—XIXe — SIÈCLES

R é s u m é

Dans cet article l'auteur présente les principales informations en ce qui concerne le développement économique de Vaslui pendant les XVIIe—XIXe siècles à l'aide des témoignages des voyageurs étrangers et les plus importantes documents concernant cet ancien lieu commercial du centre de la Moldavie.

